

Konkordieboken och konsekrationen

av kyrkoherde Jakob Fjellander, Lutherska Konkordiekyrkan

PROBLEMSTÄLLNING

Då det även bland konfessionella lutheraner tyvärr finns olika meningar om konsekrationen, vill jag här framlägga en översikt över Konkordiebokens lära om denna. För att belysa de skilda uppfattningar som finns anger jag två huvudalternativ (där det alltså finns varianter, främst inom B/):

A/ Närvaron verkas av konsekrationen, de ord prästen läser. Orden verkar direkt. Så fort orden är lästa föreligger närvaron.

B/ Enligt den andra ståndpunkten vet vi inte när förvandlingen sker. Några skulle nog säga att närvaron inte beror på de lästa orden, utan att den endast beror på de första orden som Kristus sade den första skärtorsdagen. Andra kan hålla med om att närvaron beror på de ord prästen läser. Dessa kan också använda uttrycket att närvaron verkas av de lästa orden, det är då för dem synonymt med ”beror på”. Närvaron kan dock inträda senare, senast vid mottagandet.

Samtliga instämmer i att instiftelseorden verkar närvaron. Men vad hjälper det att vara ense om man menar olika saker med orden? Ordet ”verkar” förstås på olika sätt. Även i B/ finns de som säger att närvaron verkas av de lästa orden (konsekrationen), trots att man inte menar samma sak som A/. Och med ”instiftelseorden” kan man avse både de första orden, som Jesus sade den första skärtorsdagen, och de lästa orden, som prästen uttalar i vår mässa. Det är alltså upplagt för missförstånd. Jag hoppas att denna relativt grundliga genomgång ska kunna bidra till ökad klarhet.

INLEDNING

Metoden för detta arbete är givetvis att analysera texten, och dit hör också att förstå situationen den skrevs i. För att rätt förstå reformatörernas framställning och lära om nattvarden ska vi därför studera inte bara vad de kritiserar, utan också vad de inte kritiserar. Låt oss därför börja från början och först göra en undersökning om vad som skilde lutheranerna från den romerska katolska kyrkan. Det var ju här den egentliga reformationen startade, innan sedan oenighet uppstod också gentemot Zwingli och Calvin.

Vi börjar med vad Augsburgska bekännelsen säger om nattvarden i artikel X *Om Herrens nattvard*:

1] Om Herrens nattvard lär de, att Kristi lekamen och blod i nattvarden är verklig tillstädes och utdelas åt dem, som undfår sakramentet. **2]** De ogillar dem, som lär annorlunda.

Här fastslås helt kort, att det centrala i nattvarden är att Kristi kropp och blod är närvarande (realpresensen) och att de delas ut till nattvardsgästerna. Att Kristus är närvarande i de fysiska elementen är så uppenbart för de inblandade (lutheraner och romerska katoliker) att det inte behövde skrivas. Denna artikel var man på det stora hela ense om.

I artikel XXII avvisas missbruket att lekmännen endast får sakramentet under en gestalt, och i artikel XXIV avvisas privatmässan. Dessa missbruk är felaktigheter i handhavandet av sakramentet och berör inte nattvardens väsen.

I nästa skrift, Augsburgska bekännelsens apologi, utvecklas i artikel XXII kritiken om att lekmännen endast får brödet och i XXIV avvisas åter privatmässan. Där gör också Melancton en

längre genomgång av de olika slagen av offer, i sak en kritik av mässoffersläran. Den kritik som riktas mot de romerska katolikerna om nattvardens bruk finns alltså inte i artikeln om nattvarden, utan behandlas i separata artiklar. Melancton konstaterar i artikel X att parterna i huvudsak är eniga om nattvarden.

DEN ROMERSK-KATOLSKA LÄRAN OM KONSEKRATIONEN

Vad var det då Melancton och reformatörerna var eniga med de romerska katolikerna om? Jag vill här framställa deras lära om konsekrationen. Den romerska uppfattningen är att Kristi kropp och blods närvaro börjar i konsekrationen. När instiftelseorden läses av prästen sker förvandlingen.

Beträffande konsekrationen finns en punkt som Melancton inte angriper i Augsburgska bekännelsen, den kritiken kommer senare i Konkordieboken. Den falska läran är denna: För att konsekrationen ska äga rum måste prästen vara rätt ordinerad, det vill säga ha del av den apostoliska successionen. I ordinationen får nämligen prästen en outplånlig, andlig prägel (character indelebilis), som gör att han kan konsekkrera.

Fyra citat från dem själva, som visar deras lära om konsekrationen:

När vi talar om konsekrationen utan någon särskild bestämning, förstår vi den vanligtvis som den akt i den heliga mässans firande, vid vilken brödet och vinet förvandlas till Kristi kropp och blod. [...] Denna förvandling sker i kraft av orden: Detta är min kropp och Detta är mitt blod, eller Detta är kalken av mitt blod, som uttalas av prästen som antar Kristi person och använder samma ceremonier som Kristus använde vid Den sista måltiden.¹

I *berättelsen om instiftelsen* gör kraften i Kristi ord och handling och den helige Andes makt hans kropp och blod, hans offer som frambars på korset en gång för alla, sakramentalt närvarande under brödets och vinets gestalter.²

*Endast giltigt vigda präster kan leda eukaristin och konsekkrera bröd och vin, så att dessa gåvor blir Herrens kropp och blod.*³

*Genom konsekrationen sker transsubstantiationen, väsensförvandlingen, av bröd och vin till Kristi kropp och blod.*⁴

Ännu ett citat, från *Tridentinska konsiliets katekes*, som visar att förvandlingen sker vid läsandet av instiftelseorden. Texten förklarar varför Kristi kropp även efter konsekrationen (varvid ju enligt romersk lära transsubstantiationen äger rum och brödets substans upphör att existera) kan kallas bröd:

Här ska herden inte underlåta att göra de trogna uppmärksamma på, att vi inte ska förvånas, om även efter konsekrationen Eukaristin stundom kallas bröd. Den kallas så eftersom den liknar och fortfarande har kvar de naturliga egenskaperna hos bröd.⁵

¹ Översatt av författaren, från New Advent Catholic Encyclopdia, <http://www.newadvent.org/cathen/04276a.htm> 2017-01-28

² Katolska Kyrkans Katekes, Andra reviderade utgåvan, i enlighet med den latinska utgåvan 1997, **1353 b**.

³ Katolska Kyrkans Katekes, Andra reviderade utgåvan, i enlighet med den latinska utgåvan 1997, **1411**.

⁴ Katolska Kyrkans Katekes, Andra reviderade utgåvan, i enlighet med den latinska utgåvan 1997, **1413**.

⁵ Översatt av författaren, från The Catechism of the Council of Trent, published by command of Pope Pius the Fifth, translated by Rev. J Donovan, Baltimore 1833, s 215. (Hämtad på www.archive.org) Pius V levde 1504-1572.

AVVIKELSER HOS DE ROMERSKA KATOLIKERNA

Låt oss så gå vidare och se hur de andra skrifterna i Konkordieboken kritiserar den romerska nattvardsläran.

Schmalkaldiska artiklarna

I de Schmalkaldiska artiklarna kritiseras åter den romersk-katolska uppfattningen om nattvarden: Mäsoffret (SKB s 314ff.), att lekmännen endast fick ta emot brödet, inte vinet (SKB s 331) samt transsubstantiationen (läran att brödets och vinets substanser upphör, SKB s 332).

Epitome

Vi kommer sedan fram till Konkordieformelns första del, Epitome. Artikel VII handlar om nattvarden. Artikeln är uttryckligen skriven gentemot "sakramentarierna", d.v.s. teologer med reformerta influenser, så när vi här ser avståndstagande från den romersk-katolska uppfattningen är det främst ett försvar mot zwinglianskt influerade teologers anklagelser om papism.

Först – i avsnittet "Vad som hävdas och bejakas" – avvisas den romerska läran att prästen genom sin vigning fått en särskild kraft och förmåga att konsekra, man hävdar mot denna att *Kristi lekamens och blods närvaro i den heliga nattvarden inte framkallas av någon människas verk eller prästens ord*. Dessa ord har ofta missförstått, man har trott att Konkordieformeln inte lärde att Kristi kropp och blod blir närvarande vid instiftelseordens läsande. Men Konkordieformeln vill med dessa ord inte alls avvisa att instiftelseorden verkar närvaron, utan man vill endast hålla prästens person, hans förtjänster och egenskaper borta. Närvaron bygger inte till någon del på prästen eller hans kvalifikationer, utan endast på Guds Ord (som prästen läser). Lagg märke till det parallella ledet till "prästens ord". Det är "människas verk". Hade de som inte fastslår instiftelseordens direkta verkan haft rätt, hade det här i stället stått något i stil med att närvaron inte framkallas av "något läsande eller prästens ord". Men, än en gång, när man avvisar "prästens ord" som orsak, är det inte orden utan prästen som ska bort ur blickpunkten. Konsekrationen förutsätter inte prästens person och är inte hans verk.

Därefter – i avsnittet "Vad som avvisas och förnekas" – summeras åter de viktigaste romerska avvikelserna om nattvarden: Transsubstantiationen, mäsoffret och att lekmännen endast fick ta emot brödet, inte vinet.

Solida declaratio

I Konkordieformelns andra avdelning, Solida declaratio, upprepas den kritik som framförts i Epitome. Dessutom klandras den romersk-katolska läran på ännu en punkt, utförligt kritiseras seden att använda konsekrerat bröd till annat än att äta. Sådant bruk avvisas: *Ty utanför sakramentets bruk, då brödet läggs undan och förvaras i ett sakramentshus eller bärs omkring och visas i procession, såsom sker inom påvedömet, anser de inte Kristi lekamen vara närvarande*. (SKB s 611f., jfr även s 624) Man är noggrann med att definiera sakramentets bruk. De skriver:

86] Här betyder orden *usus* eller *actio*, d.v.s. *bruk* eller *handling*, inte närmast tron och inte heller ätandet med munnen, utan hela den yttre, synliga, av Kristus instiftade nattvardshandlingen, konsekrationen eller instiftelseorden, utdelandet och mottagandet eller ätandet med munnen av det välsignade brödet och vinet, Kristi lekamen och blod.

87] Utanför detta bruk, när i den påviska mässan brödet inte utdelas, utan offras eller inläses, bärs omkring eller framställs för att tillbedjas, bör det inte anses såsom något sakrament

Sakramentshandlingen består alltså av konsekrationen (instiftelseordens läsande), utdelandet och mottagandet. Utanför detta bruk finns inget sakrament.

Summa

I Konkordieboken avvisas fem felaktigheter med den romersk-katolska läran om nattvarden. Den romersk-katolska läran om att Kristi kropp och blod blir närvarande vid instiftelseordens läsande kritiserar inte. Två av kritikpunkterna berör nattvardens väsen och konsekrationen: Deras lära om transsubstantiationen och deras lära om att det måste vara en rätteligen ordinerad präst som läser instiftelseorden.

KONKORDIEBOKEN OM KONSEKRATIONEN

Vi ska nu se på Konkordiebokens framställning av instiftelseorden och konsekrationen. För att försöka göra framställningen tydlig använder jag två uttryck, *de första orden* (som Vår Herre Jesus Kristus sade på den första skärtorsdagskvällen när han instiftade nattvarden) och *de lästa orden* (som prästen läser i vår mässa).

Är det så att de lästa orden verkar närvaron, eller verkas närvaron av de första orden? Här gäller det att hålla tungan rätt i mun, för det är fel att ställa frågan så. Gör man ändå det, skapar man en motsats där det inte finns någon. Båda två är nämligen nödvändiga. Utan att Kristus instiftat nattvarden hade det givetvis inte funnits något sakrament. De första orden är grundorsaken till realpresensen. Vi kan kalla det *kausal orsak*. Men det räcker inte med att sakramentet är instiftat, det måste också "hända" hos oss. Och Konkordieboken lär att de lästa orden verkar och medför realpresensen. Vi kan kalla det *instrumental orsak*.

Det är på samma sätt som med dopet. Där är instiftelsen av dopet, i missionsbefallningen (den kausala orsaken), men dopet "poppar inte upp" av sig själv var som helst så fort någon människa begjuts med vatten, nej, för att det ska bli ett dop ska prästen på Kristi befallning säga "Jag döper dig i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn". Prästens ord är den instrumentala orsaken. Då blir det ett dop. Inte för att det är en präst som läser, utan på grund av Kristi instiftelse (de första orden) och fullgörandet av hans befallning (de lästa orden).

Nu till de ställen i Konkordieboken som berör instiftelseorden.

GENOMGÅNG AV KONKORDIEBOKEN

Augsburgska bekännelsen, Apologin och Schmalkaldiska artiklarna

Jag har inte funnit något ställe som berör instiftelseorden i dessa skrifter. Varför inte? Därför att de är avfattade mot påven. Melancthon, Luther och de andra undertecknarna var överens med de romerska katolikerna om realpresensen och att den inträder vid konsekrationen.

Lilla katekesen

Lilla och Stora katekesen är inte skrivna i polemiskt syfte, utan för att framställa den kristna tron för församlingsmedlemmarna. Vi kan därför förvänta oss att de behandlar instiftelseorden, vilket också sker.

I Femte huvudstycket i Lilla katekesen hänvisar Luther till instiftelseorden. I del I avser det de första orden. Därefter, i del II, III och IV hänvisas också till orden, och där kan både de första orden och de lästa orden avses.

Stora katekesen

Luther börjar med instiftandet av nattvarden och redogör för instiftelseordens, de första ordens, betydelse:

1] På samma sätt som vi har gjort i fråga om det heliga dopet, så måste vi också tala om det andra sakramentet, nämligen om de trenne styckena: vad det är, vilken nytta det medför

och vem som skall mottaga det. Och allt detta skall stödjas på de ord, genom vilka det är av Kristus instiftat, **2]** vilka också var och en bör kunna, som vill vara en kristen och gå till sakramentet. Ty vi är inte sinnade att släppa fram till och utdela sakramentet åt sådana, som inte veta, vad de söka och varför de komma. Men orden lyder:

3] *"I den natt då Herren Jesus blev förrådd tog han ett bröd, tackade Gud, bröt det och gav åt lärjungarna och sade: Tag och ät! Detta är min lekamen, som varder utgiven för er. Gör detta till min åminnelse!"*

Sammalunda tog han ock kalken, tackade Gud och gav åt lärjungarna och sade: Drick härav alla! Denna kalk är det nya förbundet, i mitt blod, som varder utgjutet för många till syndernas förlåtelse. Så ofta ni dricker den, så gör detta till min åminnelse."

4] Lika litet som förut vill vi beträffande detta sakrament kivas och fåkta med dess föraktare och försmädare, utan allra först liksom vid dopet lära oss det varpå allt beror, nämligen att det förnämsta stycket är Guds ord, instiftelse och befallning. Ty det är inte uttänkt eller påfunnet av någon människa, utan av Kristus instiftat utan någons råd och anvisning.

Luther går nu vidare och förbinder de första orden (**8]**) med de lästa orden (**9]**). Genom att prästen läser blir brödet och vinet omslutet av ordet och bundet till det. Det blir ett sakrament:

8] Vad är nu altarets sakrament? Svar: det är Herren Kristi sanna lekamen och blod i och under bröd och vin, genom Kristi ord oss kristna förordnat till att äta och dricka. **9]** Och liksom det sades om dopet, att det inte är blott och bart vatten, så säger vi också här, att sakramentet är bröd och vin, men inte blott bröd och vin, sådant som man eljest sätter fram på bordet, utan bröd och vin omslutet av Guds ord och bundet därvid.

Luther fortsätter sedan att förklara vad som gör sakramentet. Han behandlar sakramentet, men inte på ett abstrakt plan, utan han talar konkret om vårt sakrament, här och nu:

10] Ordet är, säger jag, det som grundlägger och särskilt utmärker detta sakrament, så att det inte är blott och bart bröd och vin, utan med rätta kallas Kristi lekamen och blod. Ty det heter: "Accedat verbum ad elementum et fit sacramentum", d.ä. "när ordet kommer till det utvärtes tinget, så blir det ett sakrament". Denna sats av S:t Augustinus är så träffande och riktig, att han knappast har sagt något bättre. Ordet måste göra elementet till sakrament, om inte, förblir det rätt och slätt element.

Luther talar här i **10]** om de lästa orden, inte om instiftandet, utan om vår mässa, om det sakrament som med rätta av oss kristna "kallas Kristi lekamen och blod". När ordet, de lästa orden, kommer till det utvärtes tinget, så blir det ett sakrament. Lagg märke till att subjekt står i presens, Augustinus talar inte om vad som händer när Kristus instiftade nattvarden, utan om de ord och nu kommer till elementen. Ordet gör elementet till sakrament! Utan de lästa orden finns inget sakrament.

Här definieras också vad nattvardens sakrament innebär: Att elementen blir till sakrament innebär att de är Kristi kropp och blod. Är inte Kristi kropp och blod närvarande är det inget sakrament: "Ordet måste göra elementet till sakrament, om inte, förbliver det rätt och slätt element." När det av prästen lästa ordet kommer till elementet blir det ett sakrament!

Nu i **11]** kommer en viktig mening. Givetvis tror en kristen allt som Gud säger. Men vad är det för sägande som avses?

11] Nu är detta inte en furstes eller kejsares, utan själva det gudomliga Majestätets ord och påbud, inför vilket allt skapat borde nedfalla på sina knän och erkänna, att det är så, som han säger, samt ta emot det med all vördnad, fruktan och ödmjukhet.

Uppenbarligen avses instiftelseorden, men syftar Luther här på de första orden eller på de lästa orden? Detta är en avgörande fråga. Jag påstår att Luther menar, att då prästen uttalar instiftelseorden är det Gud som talar! Prästen är Kristi mun, se nästa avdelning.

Jag medger att **11]** inte i sig själv är entydig. Om vi bara läser **11]**, kan vi inte avgöra om ”det gudomliga Majestätets ord” avser det historiska bibelordet eller det ord som prästen säger. För att avgöra det behöver vi läsa vidare.

13] Här står nu Kristi ord: "Tag och ät! Detta är min lekamen. Drick härav alla! Detta är det nya förbundet i mitt blod" o.s.v. Därvid förblir vi, och vi vill se den, som skall kunna mästra Kristus och få annan mening i det han har talat. Det är väl sant, att om du tar bort ordet från nattvarden eller ser därpå utan ordet, så har du inte annat än bröd och vin rätt och slätt.

Ordet åsyftas två gånger i denna paragraf. Jag medger att det första stället (*Vi vill se den, som skall kunna mästra Kristus och få annan mening i det han har talat*) kan förstås på olika sätt, antingen om de första orden eller om de lästa orden. Men i den andra meningen är det de lästa orden som avses. Det är bara de lästa orden som kan tas bort från nattvarden. Alltså avser ”det han har talat” i den första meningen de ord som prästen läst i mässan. Att ifrågasätta dem är att ifrågasätta Kristus. Ty såsom Kristus talar och säger, så är det, eftersom han inte kan ljuga och bedra, han är ju Gud.

Att detta är en riktig förståelse av texten, bekräftas i nästa paragraf. Då låter Luther de nyss borttagna orden komma tillbaka in i sammanhanget igen. Det blir helt tydligt att det är de av prästen lästa orden som avses:

14] Men om återigen orden får höra tillsammans därmed, såsom de bör och måste, så har vi i enlighet med dessas vittnesbörd i sanning Kristi lekamen och blod. Ty såsom Kristi mun talar och säger, så är det, då han inte kan ljuga och bedra.

Detta är ett nyckelställe. Här visar Luther att han avser de ord som prästen uttalar i vår mässa. Orden läses, och de avger sitt vittnesbörd om elementen. De lästa orden är sanna. Varför? Kristus själv har talat dem. Lägga märke till att med ”Kristi mun” avses prästen. Här avses inte de första orden, då hade Luther skrivit ’Ty såsom Kristus talar och säger’. När prästen handlar på Kristi uppdrag och befallning, då är han Guds redskap. Med förklaring inskriven i texten blir det så här:

14] Men om återigen orden [de lästa orden] får höra tillsammans därmed, såsom de bör och måste, så har vi i enlighet med dessas [de lästa ordens] vittnesbörd i sanning Kristi lekamen och blod. Ty såsom Kristi mun [prästen] talar och säger, så är det, då han inte kan ljuga och bedra.

Luther skriver på andra ställen också om hur prästen är Guds mun och Kristi mun. Jämför till exempel med följande citat ur en predikan:

37] Men om avlösningen skall vara riktig och kraftig, så måste hon grunda sig på Kristi befallning så att hon blir av följande innehåll: Jag frisäger dig från alla dina synder, inte i mitt eller något helgons namn, inte heller för någon mänsklig förtjänsts skull utan i Kristi namn och i kraft av hans befallning, som har befallt mig att säga dig att dina synder är dig förlåtna. Det är sålunda inte jag utan han själv, som genom min mun förlåter dig synderna. Och du är skyldig att med fast tro ta emot detta, inte som människors ord utan som om du hade hört det av Herrens Kristi egen mun.

43] ... Varken prästen eller någon annan människa har avlöst mig, inte heller har kyrkoherden befallt mig att tro så. Utan Gud har handlat och talat genom honom, det är jag säker på.

49] Ja, säger du, hur skall du bevisa detta? Svar: Vår Herre Kristus har sagt till sina lärjungar och till hela kristenheten: Jag befaller er, att ni skall förlåta eller behålla synder. Vad ni nu gör därvid, det gör ni inte av er själva. Eftersom ni gör det på min befallning, så är det jag själv som gör det.⁶

Och i en annan predikan på samma söndag: *Detta är ju en stor och förträfflig sak, att varje rättskaffens herdes och predikants mun är Kristi mun samt hans ord och förlåtelse Kristi ord och förlåtelse.*⁷

Konkordieformeln: Epitome

I artikel VII, som handlar om nattvarden, finns i Epitome inte mycket om konsekrationen, artikeln är skriven mot reformert influerade teologer och deras falska läror som de förde fram då.

8] 3. Vad konsekrationen beträffar, tror, lär och bekänner vi, att Kristi lekamens och blods närvaro i den heliga nattvarden inte framkallas av någon människas verk eller prästens ord, utan att denna endast och allena är att tillskrivas vår Herres Jesu Kristi allsmåktiga kraft.

Som jag skrivit ovan, är detta inte i strid med tron att konsekrationen verkar närvaron, se avsnittet *Avvikelser hos de romerska katolikerna* ovan (s 3).

9] 4. Men därjämte tror, lär och bekänner vi också enhälligt, att vid firandet av den heliga nattvarden Kristi instiftelseord ingalunda får utelämnas, utan bör offentligen uttalas, såsom det står skrivet: "Välsignelsens kalk, som vi välsignar" etc. 1 Kor. 11. Denna välsignelse sker genom uttalandet av Kristi ord.

Här ser vi hur Konkordieformeln beskriver konsekrationens kraft: Välsignelsen sker genom uttalandet av Kristi ord. Välsignelsen innebär att Kristi kropp och blod är närvarande, för Paulus skriver *Välsignelsens bägare som vi välsignar, är den inte gemenskap med Kristi blod?* (1 Kor. 10:16) Kalken välsignas genom läsandet av instiftelseorden. Där är då Kristi kropp och blod.

De zwinglianskt influerade teologerna menade att endast de troende fick del av Kristi kropp och blod. Konkordieformeln avvisar detta, och säger här att det är Kristi ord som verkar närvaron. Dessa ställen kan förstås både som syftande på de första orden och de lästa orden:

35] 14. Att inte Kristi testamentes allsmåktiga ord, utan vår tro åstadkommer och verkar Kristi lekamens och blods närvaro i den heliga nattvarden.

42] 21. [...] Ty detta mysterium [nattvarden] uppenbaras i Guds ord och fattas blott av tron.

Solida declaratio

Här upprepas argument från Augsburgska bekännelsen, Lilla och Stora katekesen och Epitome. Jag tar inte upp dessa ställen en gång till, utan tar fram det som står om instiftelseorden bara i denna skrift, som huvudsakligen vänder sig mot zwinglianska tendenser. Eftersom denna skrift är så omfattande tar jag inte heller upp de ställen om instiftelseorden som antingen endast syftar på

⁶ 1 e Påsk, Kyrkopostillan, Artos förlag 1987. Mina understrykningar.

⁷ 1 e Påsk, Huspostillan enligt Rörer, W2 XIIIb, sp 1941. Citerat 2017-02-10 efter http://logosmappen.net/uppbbyggelse/luther/huspostillan/1_son_e_pask.htm.

de första orden eller som kan förstås lika bra om både de första och de lästa orden, utan endast de ställen som bara berör de lästa orden.

54] Även den upprepning, bekräftelse och förklaring av Kristi ord, som föreligger hos den helige Paulus i 1 Kor. 10, är att med synnerligt nit och allvar överväga såsom ett särskilt klart vittnesbörd om Kristi lekamens och blods sanna och väsentliga närvaro och utdelande i nattvarden. Här skriver Paulus: "Välsignelsens kalk, som vi välsignar, är inte den en delaktighet av Kristi blod? Brödet, som vi bryter, är inte det en delaktighet av Kristi kropp?" Härav kan vi tydligt lära oss, att inte blott den kalk, som Kristus vid den första nattvarden välsignade, och det bröd, som han bröt och utdelade, utan även det, som vi bryter och välsignar, är en delaktighet av Kristi lekamen och blod, så att alla de, som äter brödet och dricker kalken, i sanning mottager och blir delaktiga av Kristi sanna lekamen och blod.

Den kalk som prästen välsignar i mässan är en delaktighet av Kristi blod. Som vi såg ovan i Epitome **9]**: *Denna välsignelse sker genom uttalandet av Kristi ord.* När prästen har läst instiftelseorden över kalken är den välsignad, en delaktighet av Kristi blod.

Så kommer vi då fram till avsnittet om konsekrationen som orsakat så mycket huvudbry och som återopats av båda sidor i våra dagar. Bakgrunden till detta parti av Solida declaratio är att det hade uppstått delade meningar om satsen att Kristus inte var närvarande utanför bruket.

73] Emedan missförstånd och söndring uppstått emellan en del teologer av den Augsburgska bekännelsen med avseende på konsekrationen och den gängse förekommande grundsatsen, att sakrament inte förekommer utanför det instiftade bruket, har vi med avseende härpå i broderlig samdräkt enat oss om följande:

Man avvisar sedan att närvaron åstadkoms av någon människa och hävdar att den kommer av "vår Herres Jesu Kristi ord, instiftelse och ordning."

74] Kristi lekamens och blods sanna närvaro i nattvarden åstadkoms inte av någon människas ord eller gärningar, varken prästens ord och förtjänster eller nattvardsgästernas ätande och drickande och tro, utan bör helt och hållet tillskrivas Guds, den Allsmäktiges, och vår Herres Jesu Kristi ord, instiftelse och ordning.

Som jag tidigare skrivit är detta inte ett avståndstagande från att närvaron inträder vid instiftelseordens läsande i vår mässa, utan man avvisar att detta läsande är ett människoverk. Jämför vad som står i **121]**: *[Vi] avvisar och förkastar den påvliga konsekrationen, vari instiftelseordens läsande såsom ett prästens verk tillskrivs kraften att här åstadkomma ett sakrament.*

Lägg också märke till närvarons orsak inte anges till bara de första orden, instiftelsen, utan till "vår Herres Jesu Kristi ord, instiftelse och ordning". I "ordning" kan också innefattas att prästen läser instiftelseorden. Detta blir tydligt i nästa paragraf:

75] Ty Jesu Kristi sanna och allsmäktiga ord, som han uttalade vid nattvarden instiftande, var inte blott verksamma vid den första nattvarden, utan gäller, verkar och har sin kraft alltfort, så att i kraft av samma ord, som Kristus uttalade vid den första nattvarden, Kristi lekamen och blod kommer att vara i sanning närvarande, utdelas och mottagas överallt, där nattvarden firas enligt Kristi instiftelse och hans ord brukas. Ty där man håller fast vid hans instiftelse, uttalar hans ord över brödet och kalken och sedan utdelar det välsignade brödet och vinet, där är Kristus själv genom de uttalade orden i kraft av den första instiftelsen verksamma genom sitt ord, som han vill skall upprepas.

De ord som prästen läser är ”verksamma”, de ”gäller, verkar och har sin kraft”. De som förespråkar att närvaron inte nödvändigtvis föreligger genast då prästen läst instiftelseorden, utan att man kan tänka sig en viss fördröjning, kan förena denna sin ståndpunkt med denna mening. Även de hävdar att orden är verksamma, gäller, verkar och har sin kraft, men att orden inte verkar omedelbart. Detta går dock inte riktigt ihop med texten, för det står att brödet och vinet som man uttalat orden över är välsignat. Jfr **9]** i Epitome: *Denna välsignelse sker genom uttalandet av Kristi ord.* Och det som är välsignat är Kristi kropp och blod enligt **54]**: *Det, som vi bryter och välsignar, är en delaktighet av Kristi lekamen och blod.*

Instiftelseordens läsande i vår mässa framhålls ytterligare i nästa paragraf, som är en förklaring av den föregående:

76] Just detta framhålls av Chrysostomus i en predikan om Kristi lidande: "Kristus dukar själv detta bord och välsignar det; ty ingen människa gör det framsatta brödet och vinet till Kristi lekamen och blod, utan blott Kristus själv, den för oss korsfäste, gör det. Orden uttalas av prästens mun, men genom Guds kraft och nåd och det ord, som han talar: Detta är min lekamen, välsignas de framburna elementen i nattvarden. Och liksom ordet: Tillväx och föröka er och uppfyll jorden, uttalas blott en gång, men alltid är verksamt i naturen, så att den tillväxer och förökar sig, så är detta ord blott en gång uttalat, men intill denna dag och till Herrens återkomst är det kraftigt verksamt, så att hans sanna lekamen och blod äro närvarande i kyrkans nattvard."

Här står det igen: Genom det ord som prästen talar välsignas elementen. Ingen kraft ligger dock i prästen, utan endast Guds kraft och nåd verkar i ordet. Observera att Chrysostomos använder såsom synonyma uttryck att duka bordet, att välsigna bordet/elementen och att göra brödet och vinet till Kristi lekamen och blod. Välsignade element är välsignade eftersom de är Kristi kropp och blod. Är de inte Kristi kropp och blod är de inte välsignade.

Den andra delen av citatet från Chrysostomos kan vara förvirrande. Om man läser bara det, får man intrycket av att realpresensen endast beror på de en gång sagda orden, de första orden, och ingenting annat. Fanns bara detta citat skulle jag dra slutsatsen att Chrysostomos inte trodde att elementen förvandlas av instiftelseordens läsande. Men nu står ju de föregående meningarna där, att elementen förvandlas av prästens ord (de ord som han [prästen] talar). Den andra delen av citatet ska alltså inte fattas som stridande mot den första, utan den andra delen vill framhålla de första ordens avgörande betydelse, instiftelseorden som Jesus sade den första Skärtorsdagen. För så är det ju, utan Kristi verksamma instiftelse hade vi inte haft någon nattvard. Detta är även innehållet i nästa paragraf:

77] Och Luther skriver i Tom. 6. len. fol. 99: "Denna hans befallning och instiftelse verkar och åstadkommer, att vi inte utdelar och tar emot endast bröd och vin, utan hans lekamen och blod, såsom hans ord lyder: Detta är min lekamen o.s.v. Detta är mitt blod o.s.v., inte våra ord och handlingar, utan Kristi befallning och instiftelse gör brödet till hans lekamen och vinet till hans blod alltifrån den första nattvarden ända till tidens slut, men genom vår förtjänst och förrättning utdelas det dagligen."

Och på samma sätt, hade vi bara haft **77]** så hade jag gett meningsmotståndarna rätt och dragit slutsatsen att Luther menar att förvandlingen inte orsakas (instrumental orsak) av instiftelseordens läsande! Men nu har vi ju mycket mera material från Luther, vilket gör att vi ska sätta in de olika delarna i ett sammanhang. Ta till exempel nästa paragraf:

78] Vidare skriver han i Tom. 3. len. fol. 466: "Även om jag över alla bröd uttalade orden: Detta är min lekamen, så skulle ingenting följa därav. Men när vi i enlighet med hans instiftelse och befallning i nattvarden säger: Detta är min lekamen, så är det hans lekamen,

inte för vårt tals eller våra maktords skull, utan på grund därav att han bjudit oss säga och göra så och bundit sin befallning och sitt handlande vid våra ord."

Dessa ord har diskuterats mycket. Luther vill visa, att de lästa orden inte är någon slags trollformel som verkar automatiskt, utan orden hör till ett bestämt sammanhang. De romerska katolikerna missbrukar de lästa orden på ett sådant sätt, bland annat genom sina privatmässor där de inte har kommunikanter. De har gjort konsekrationen till "maktord" som prästen använder för att tillverka Kristi lekamen och sedan lägga oblaterna i ett sakramentshus, bära i procession osv. Det Luther alltså angriper är att instiftelseorden hos dem har blivit en gärning som prästen utför, en gärning som han har makt att utföra på grund av ordinationen och den apostoliska successionen.

Lägg nu åter märke till att Luther inte kritiserar den romerska läran att Kristi kropp och blod blir närvarande när prästen läser instiftelseorden, nej, han utgår från den:

Men när vi i enlighet med hans instiftelse och befallning i nattvarden säger: Detta är min lekamen, så är det hans lekamen,

och så angriper han påven:

inte för vårt tals eller våra maktords skull, utan på grund därav att han bjudit oss säga och göra så

för kraften kommer inte från prästens vigning utan från Kristi instiftelse och befallning. När man följer Kristi befallning, så får man hans välsignelse:

och bundit sin befallning och sitt handlande vid våra ord.

Ja, Kristus har bundit sitt handlande (bordets dukande, välsignandet av elementen, realpresensens inträdande) vid våra ord. Inte vid vårt nattvardsfirande eller vid nattvardshandlingen som sådan.

Konkordieformeln fortsätter om de lästa ordens betydelse:

79] Nu bör instiftelseorden vid förrättandet av den heliga nattvarden offentligen inför menigheten tydligt och klart uttalas eller sjungas och ingalunda utelämnas.

80] Detta bör ske, för att Kristi befallning: Gör detta, må efterkommas och åhörarnas tro på vad detta sakrament till sitt väsen är och skänker

81] (Kristi lekamens och blods närvaro, syndernas förlåtelse och alla Kristi välgärningar, som förvärvats åt oss genom hans död och utgjutandet av hans blod och som skänks oss i Kristi testamente) må genom Kristi ord uppväckas, stärkas och stadfästas.

82] Det [läsandet av instiftelseorden] bör vidare ske, för att brödets och vinets elementer må i denna heliga handling helgas och välsignas, för att med Kristi lekamen och blod må åt oss ges till att äta och dricka, såsom Paulus säger: "Den välsignade kalken, som vi välsignar." Detta kan ju inte ske på annat sätt än genom att upprepa och återge instiftelseorden.

Åter igen hävdas att elementen välsignas genom att instiftelseorden läses. Jämför **54]**: *Det, som vi bryter och välsignar, är en delaktighet av Kristi lekamen och blod*. Det står inte "blir en delaktighet av Kristi lekamen och blod", utan "är en delaktighet".

Någon kanske invänder att om "konsekrationisterna" skulle haft rätt, skulle det stått i **82]**: *Det bör vidare ske, för att brödets och vinets element må i denna heliga handling helgas och välsignas, så att Kristi lekamen och blod blir närvarande*. Denna mening är förvisso sann och riktig, men den öppnar för den romerska villfarelsen att man sedan konsekrationen utförts kan göra vad man vill med elementen på ett fromt vis. En sådan mening är därför omöjlig att skriva. För att inte ätandet ska tappas bort, skriver Konkordieformelns författare som de gör. Och detta betonas ytterligare i nästa paragrafer:

83] Men denna "välsignelse" ensam eller blotta uppläsandet av Kristi instiftelseord åstadkommer intet sakrament, om inte hela nattvardshandlingen, sådan den av Kristus förordnats, utförs (såsom då man inte utdelar, mottager och äter det välsignade brödet, utan låser in det, offerar och bär omkring det). Utan man måste, utan att rubba eller stycka sönder, hålla Kristi befallning: Gör detta, som omfattar hela sakramentshandlingen,

84] så att man vid en kristen sammankomst tar bröd och vin, välsignar, utdelar mottager, äter och dricker dem och därvid förkunnar Herrens död, såsom också den helige Paulus i 1 Kor. 10 för oss framställt hela handlingen av brödets brytande eller utdelande och mottagande.

Att hela handlingen måste hållas ihop enligt Kristi instiftelse förklaras ytterligare:

85] För att bevara denna sanna kristna lära och den heliga nattvarden och för att avvisa och utrota mångahanda avgudiska missbruk och förvanskningar av detta Kristi testamente, har man ur instiftelseorden härlett denna nyttiga regel och norm: Nihil habet rationem sacramenti extra usum a Christo institutum eller extra actionem divinitus institutam, d.v.s. om man inte håller Kristi instiftelse, såsom han förordnat den, föreligger inget sakrament. Denna regel bör ingalunda förkastas, utan kan med gagn användas och bevaras i Guds kyrka.

Närvaron avgränsas till bruket, det vill säga till konsekrationen, utdelandet och mottagandet:

86] Här betyder orden *usus* eller *actio*, d.v.s. *bruk* eller *handling*, inte närmast tron och inte heller ätandet med munnen, utan hela den yttre, synliga, av Kristus instiftade nattvardshandlingen, konsekrationen eller instiftelseorden, utdelandet och mottagandet eller ätandet med munnen av det välsignade brödet och vinet, Kristi lekamen och blod.

87] Utanför detta bruk, när i den påviska mässan brödet inte utdelas, utan offeras eller inläses, bärs omkring eller ställs fram för att tillbes, bör det inte anses såsom något sakrament, alldeles såsom dopvattnet, när det användes till att inviga klockor eller att bota spetälska eller eljest framställs för att tillbedjas, inte är något sakrament eller dop. Mot sådana påviska missbruk har denna regel ursprungligen blivit uppställd och av doktor Luther själv i Tom. 4. len. förklarad.

En invändning

Till sist en invändning som kanske någon gör. I Solida declaratio står även följande:

14] I enlighet med Irenaeus' ord bekänner de, att i detta sakrament två ting föreligger, ett himmelskt och ett jordiskt. Därför menar och lär de, att Kristi lekamen och blod är i sanning och väsentligen närvarande samt utdelas och tas emot med brödet och vinet. Och fastän de inte tror på någon transsubstantiation, d.v.s. väsentlig eller substantiell förvandling av bröd och vin till Kristi lekamen och blod, och inte heller anser, att Kristi lekamen och blod är localiter, d.v.s. rumsligt, inneslutna i brödet eller annars utanför sakramentets mottagande varaktigt förenade därmed, så medger de dock, att brödet genom sakramental förening är Kristi lekamen o.s.v.

Står det inte här att det inte finns någon närvaro utanför mottagandet? Jo, det gör det. Men som den övriga framställningen visar, försvarar inte Konkordieboken receptionism. Detta ordval var inte det bästa. I den latinska översättningen av Konkordieboken, som färdigställdes 1583, tre år efter det tyska originalets antagande, ändrades det till *sakramentets bruk* (i enlighet med **85]** - **87]**, se ovan).

Att man inte vill angripa ”konsekrationisterna” visas också i nästa mening när man exemplifierar vad man avgränsar sig emot:

15] Ty utanför sakramentets bruk, då brödet läggs undan och förvaras i ett sakramentshus eller bärs omkring och visas i procession, såsom sker inom påvedömet, anser de inte Kristi lekamen vara närvarande.

AVSLUTNING

Nu har jag gått igenom hela Konkordiebokens vittnesbörd om konsekrationen. Jag vill till sist infoga ett Luthercitat, eftersom Solida declaratio uttryckligen åberopar sig på Luthers skrifter:

91] Då efter hans [Luthers] död svärmandarna inte framkommit med något nytt, vill vi för korthets skull hänvisa den kristne läsaren till dessa [Luthers] skrifter, på vilka vi här åberopar oss.

Utdraget är från *Om Kristi lekamens och blods sakrament mot svärmeandarna*, som utgavs 1526:

Om nu människans svaga röst förmår allt detta, att den först och främst låter hela Kristus komma in i öronen och sedan i hjärtat på alla dem som lyssnar och tror, skall det då vara så underligt, att Han kommer in i brödet och vinet? Lika litet som du kan säga, hur det går till, att Kristus är i så många tusen hjärtan och bor därinne så som Han är död och uppstånden, och likväl ingen människa vet hur Han gör för att komma in, lika obegripligt är det, hur det går till här. Men det vet jag, att ordet är med: ”Tagen och äten, detta är min lekamen, som för eder varder utgiven. Gören detta till min åminnelse.” När vi uttalar de orden över brödet och vinet, så är Han verkligen där och ändå är det bara ett ord och en röst som man hör. Liksom Han nu kommer in i hjärtat och inte gör ett hål i det utan blir omfattad bara genom Ordet och hörandet, så kommer han också in i brödet, utan att han behöver göra hål i det.

Eller tag ett annat exempel: Hur blev Hans moder Maria havande? Fastän det är ett stort under redan det, att en kvinna blir havande genom en man, så har Gud likväl förbehållit sig, att Han ville födas av en jungfru. Hur blir det nu så för modern? Hon vet inte av någon man och likväl blir hon havande med ett verkligt, naturligt barn med kött och blod. Är inte detta ett större under än det i brödet och vinet? Hur sker det då? Ängeln Gabriel kommer med Ordet: ”Se, du skall bliva havande och föda en Son.” Med dessa ord kommer Kristus inte bara in i hennes hjärta utan också i hennes sköte, när hon hör, fattar och tror Ordet. Här kan ju ingen säga annat än att kraften kommer genom Ordet. Liksom man nu inte kan förneka, att hon så blir havande genom Ordet och ingen vet hur det går till, så är det också här. Ty i och med detsamma som Kristus säger: ”Detta är min lekamen,” så är Hans kropp närvarande genom Ordet och den Helige Andes kraft (Ps. 33:9). När Ordet inte är med, så är det vanligt bröd. Men när orden kommer till, så har de med sig det, som de utsäger.⁸

⁸ Martin Luther: *Om Kristi lekamens och blods sakrament*, s 13f., Per Jonssons förlag 1974. (W² XX, sp 741f.)